

KAFKAS 1877

Ahmet Mithat Efendi (1844-1912)

KİŞİLER

Kaplan Bey. Yirmili yaşlarında bir Abaza beyi olan Kaplan Bey, Rus kültürü ile büyümüş, bilgili ve terbiyeli bir karakterdir. Kadınlara karşı hayli kibardır. Babası Gazi Timurtaş beydir. Rusların tüm yaşamına vakıf olan fakat onlardan hoşlanmayan Kaplan'ın onlardan öğ almak gibi planları vardır. Annesi Şirinşah'ın da arzusu ile Kafkasların baskı altında kalmasına gururuna yediremeyen Kaplan Bey, Ruslara yakın gibi davranarak onları alt etme planları kurar. Gerçek bir vatansever olması ve müthiş zekâsıyla öne çıkan karakterin Katerina ve Esmâ Can ile kurduğu gönül ilişkisi duygusal yanını gösterir niteliktedir. Canını feda edeceği vatani uğruna her şeyi yapmaya hazırdır.

Esmâ Can. Henüz 20'li yaşlarında olan Esmâ Can, yüz güzelliğine sahip olduğu kadar ruh güzelliği de taşır. Yunus'a âşık olan Esmâ Can, sevdiceğinin şehit edilmesinin ardından çok üzülür ve altı ay kendini eve kapatır. Tek emeli ne olursa olsun Ruslardan intikamını almak olan Esmâ, kendisini çok seven Kaplan Beyi harbe yollayarak rahatlar. Onun için vatan aşkı ve hürriyet fikri daha büyük önem taşır.

Katerina dö Brono. Gospodin'in kızı olan Katerina, güzelliği ile Esmâ Can'a benzetilir. Kaplan Bey de Esmâ tarafından reddedildiğinde fiziksel benzerliği nedeniyle Katerina ile birlikte olur. Fakat Katerina umursuz ve bencil bir kadın olmasıyla aşkıdan beklediği karşılığı göremez.

Selim Kamaro. Aslen köle olan Selim, Rus ordusunda görev yapan bir Kolağasıdır. Kaplan Bey'e Rus komutanlarının planları hakkında bilgi veren, kısmen bir ajan görevi üstlenen selim vatanperverliği ile dikkat çeker. Yanında çalıştığı kumandanın aşüfte karısıyla gizli bir ilişki içinde olan Selim, cesur bir karakterdir. Katerina'nın dadısı Özden'e de ilgi gösteren sohbetlerde bulunur.

Samurkaş Bey. Şeyh Şamil ile birlikte Ruslara karşı savaşmış olan Samurkaş Bey, kahramanlığı ile dikkat çeker. Romanda Kaplan Bey'in en büyük yardımcısı olma görevini üstlenir.

Yunus Kesehor. 20li yaşlarda yakışıklı bir genç olan Yunus, Esmâ Can'ın sevgilisidir. Kazaklarla yapılan atışmada yaralanır, sevgilisi başucunda kuran okur, inançlı bir erkektir.

Gospodin Bruno. Kafkaslar aleyhine işler yapan ve onları hayvan gibi gören Gospodin, cesur ve uyanık bir adam olmasıyla dikkat çeker.

Şirin Şah. Kaplan Bey'in annesi olan Şirin Şah, dul bir kadındır. Kadınlara has konularda duygusallığı fazla olan kadın, vatanperver ve erkeksi cesareti ile farklı bir karakterdir. Geleneksel bir Osmanlı annesi portresi çizen kadın, oğlunu çok düşünen, lafını esirgemeyen yapısı ve fedakârlığı ile öne çıkar.

Seher. Bir besleme olarak Şirinşah tarafından büyütülen Seher, gizli bir ilgiyle Kaplan Bey'e düşkündür. Kaplan, sadık uşağı dışında en çok Seher'e güvenir. Açığa çıkaramadığı duyguları kendisinde vereme dönüşür, aşırı duygusaldır.

Saatgiray Kaplan Beyin uşağı ve sırlarını saklayan kişidir. Rusçayı çok iyi bilen Saatgiray, Katerina ve Kaplan arasında haber getirip götürür.

Guşamov. Yunus'un küçük kardeşi Said'in validesi olarak tanıtılan Guşamov, Esmâ ile Yunus kaçtıklarında onlara ev sahipliği yapar. Kaçmalarından sonra düğün için abinin haberi olması konusunda baskı yapar. Gençlere yol göstericilik yapar, keçi besleyerek geçimini sağlar.

ÖYKÜ

Birinci Kitap

Abaza ve Adige namında ikiye ayrılan Kafkas coğrafyasının tanıtımı ile başlayan bölümde Sohum Kal adlı merkezi şehir hakkında da bilgi verilir. Osmanlının elinden Ruslara geçtikten sonra Avrupalı tarzda yapılandırılmış olup girenlerin çıkmak istemeyeceği surette olduğu anlatılır. Solum Kal'a hicret etmek

durumunda kalan Dö Brano ailesinin bireyleri hakkında açıklamalar yapılır. Gospodin Dö Brano, kızı Katerina Dö Brano familyası ile ilgili iletişimin Kaplan Bey ile nasıl başladığına değinilir. Katerina'ya Kaplan Bey'den haber götüren uşak Saatgiray ve aşk mektubu dikkat çeker. Mektubun peşine buluşan iki sevgili kadın ve erkeklerin birbirine olan muhtaçlıkları konusunda sohbet ederler. İkinin aşk muhabbetleri sonrasında Madam Dö Brano Katerina'ya Rusya'nın Osmanlıya harp ilan eylediğini söyler. Her ne kadar Kaplan Bey Dö Brano ailesinin hâkimiyetinde büyümüş olsa da bir Abaza ve Kafkas'tır, velhasıl Müslümandır. Dolayısıyla Mösyö kızının Kaplan Bey ile izdivaç fikrine karşı çıkar. Kafkasların ele geçirilmesi ile Rus ordusuna alınıp çalıştırılan Selim'in vataniyle ve hürriyetiyle ilgili bilgi verilir. Rus kumandanı ve Syentiyanos Selim'in güvenilirliğine ilişkin aralarında mütalaa ederler. Kumandanların Brano ailesi ile mecliste yaptığı görüşmede Kaplan Bey'in, Katerina ve Selim'in harp için gitmesi kararı alınır.

İkinci Kitap

Sohum Kal'a biraz uzak bir orman olan Zogar'da kendine gizli yer edinen Kaplan Bey, Devleti Aliyeyi ilgilendiren konulara bu gizli mekânda ilgilenir, görevini yarım bırakırken de ava gitmiş olduğu izlenimini verir. Kolağası namıyla yanına gelen Selim, orman girişini tutan Abaza'ya parolayı net söyleyememesine rağmen ısrarcı olur ve sonunda Kaplan'a ulaşır. Kaplan'a yardım için çalışan Selim ona Katerina ve familyası hakkındaki havadisleri getirir. Aile kızını Kaplan'a vermeden evvel gerçekten kendi taraflarında olduğuna güvenmek ister. Katerina da bu amaçla dadısı Özden ile Kaplan'ın malikânesine gelir. Katerina babası ve kumandan tarafından kendine verilen görevi yapmak isterken daha çok Kaplan Bey'e yardım etme düşüncesi ile hareket eder. Haneye gelindiğinde Özden ve Selim aralarında Katerina ve Kaplan Bey'in aşklarının inandırıcılığı hakkında görüşlerini konuşurlar. Zira ne derse desin Özden Kaplan'ın Katerina'ya düşkünlüğü inandırıcı gelmez. Kaplan ve Katerina ise Kafkasya'nın harbe bakış açısı konusunda konuşmaya çalışırlar. Katerina sevgilisinden bilgi almaya çalışırken Kaplan bu durumdan işkillenir ve onun Kafkasların planını sormasına anlam veremez. Her ikisi de birbirlerine olan aşkını anlatmaya çalışırken Katerina ona inanmak için görevin tamamlanmasını şart koşar. Petersburg'dan aldığı emirleri Kaplan'a iletir; Kafkasya'da vuku bulan isyanları men etmesini ve Rusya'ya sadakatini kanıtlamasını ister. Katerina söylediklerini yapacak olursa kaymakamlıktan generalliğe yükseleceğini ve kendisi ile evlenebileceğini söyler. Durumu duyan annesi Şirinşah, oğlunu Moskof olmakla ve vatanına hıyanet etmekle suçlayarak ona sütünü helal etmez lakin Kaplan Bey kendini ifade etmeye çalışır. Annesine asıl derdinin vatan olduğu konusuna bir türlü ikna edemez. Öfkeli anne Esma Can'a da üzüldüğünü dile getirince Kaplan Bey'in kulakları açılır ve hemen ilgiyle Esma'yı sorar. Zira Esma Can'ı çok sevip karşılık bulamayan Kaplan annesinin anlattıklarından sonra bir umut yakalar ve çok öncelerden sevdiği kızın kendisine Kılıç kuşatacağı konusunda bir heyecana kapılır. Annesine Esma ile ilgili tüm duygularını çekinmeden anlatır ve eğer Esma olursa Katerina'yı bir çırpıda sileceğini vaat eder. Bir süre sonra Esma Can'ı kapıda gören Şirinşah, kıza oğluna kılıç kuşandırmasını rica ettiğinde itaati bir borç bilen Esma her ne kadar içinden gelmese de teklifi hemen kabul eder. Vatan uğruna harpte savaşması istenen yiğitliği nam olsun istenen Kaplan Bey annesinin sözünü dinler ve bir Rus kızına heves etmeyeceğini dile getirir. Şirinşah tüm görüşmelerden sonra kendi dairesine geçerken Kaplan Bey de Katerina Branoviç'in yanına gider.

Üçüncü Kitap

Esma Can'ın Kaplan Bey'e kılıç kuşatmasından ve akabinde Kaplan'ın Esma hakkındaki düşüncelerine yer verilerek bölüme başlanır. İçinde vatanperver duygularının hâkim olduğu Kaplan Bey'in gerçek duyguları kılıç kuşandırma konusunun Canberd, Arslan Koç ve Semmurkaş tarafından öğrenilmesiyle açığa çıkar. Kaplan'ın Rusya hükümeti için Katerina'ya vermiş olduğu sadakat yemini böylece geçersiz olur. Kaplan'ın validesinden öğrendiklerinden ziyade Esma'nın birkaç sene evvel sevgili Yunus ile ormanda buluşmaları söz konusudur. Kafkas kızlarının erkeklerle ilişkisi kısıtlı olmasına rağmen onların bu cüreti takdire şayandır. Esma ve Yunus kaçmaya karar verdikten sonra Kafkas geleneklerine ters düşen bu durum ve yaşanan zorluklar anlatılır. Yunus ve Esma'nın kaçtığı haneye bir hergele ve çoban arasında çıkan tartışmanın büyümesi sonucu muharebe başlar ve Kazaklar ile çıkan çatışmada daha evvel Yunus'un mızrakla yaralandığı Nikola intikam olarak Yunusu çiğirinden deler geçer. Bir hışımla kardeşini bulmaya gelen Canberd, kardeşinin yanına gelir. Lakin Yunus şehit olmuştur. Esma Can altı ay kadar uzun bir süre ile Yunus'un yasını tutar ve evden dahi dışarı çıkmaz. İlk defa sevdiceğinin mezarında kuran okumak için evden dışarı çıktığında ise Kaplan Bey ona duygularını açar. Erkenci davranması kızın olumsuz cevap vermesine neden olur. Esma daha sonra Kaplan Bey'in hanesine gittiğinde onun annesi Şirinşah ile konuşur. Konuşmaya Kaplanın Canberd ile konuşması ve Seher'in cevap için Esma Can'a gönderilmesi detayları verilir. Lakin Esma hala kimseyi kabul etmez. Buna karşılık Kaplan Bey gizlice Esma'nın odasına girer ve duygularını tekrar açar. Yine kabul edilmeyince intikamını başka bir kadını severek almayı düşünen Kaplan Bey'in aklına Katerina gelir. Kaplan Bey'in validesi bu hususta olumsuz düşünüp oğlunun vatanperverliğinden

şüphe etse de oğlunun Zogar ormanında dört beyler meydanında bulunması olumsuz düşünceleri bertaraf eder. Kaplan Bey'i kabul eden Esmâ ona kılıç kuşandırarak nişanlısı olarak beklemeyi kabul eder.

Dördüncü Kitap

Katerina'nın yanında gibi görünmeye çalışan Kaplan Bey, kızı gezdirmek için bir sahra cemiyeti tertip eder. Amaç Katerina'nın eğlenmesidir. Bu nedenle de Kafkasyalıların at binmeleri, müzikleri ve danslarından bahsedilir. Bu arada Osmanlı Abazaları, Gürcüleri ve Çerkezleri Sohum'a hücumu hazırlanır. Kaplan, Arslan ve Semmurkaş Bey'in de adamları ile bu harbe katılımları anlatılır. Şirinşah altıncı cedden miras kalan Osmanlı sancağı bayrağını oğluna verir ve onunla gurur duyar. Zira Şirinşah'ın kocası da Devleti Aliyye için canını feda etmekten çekinmemiş bir adamdır. Orduyu Sohum'a yarım saat kala Kazak süvarileri ile karşılar. Cesur kazak reisi Hartaba ve Semmurkaş askerleri nasıl idare edecekleri hususunda konuşurlar. Kazakların hem at üstünde hem de piyade olarak savaşabildiği bilgisi ile karşı tarafı zayıf bırakacaklarına inanılır. Uzun zamandır yorgun olan askerleri için barış kararı alan Hartaba ve Kazak miralayını Semmurkaş ellerinde beyaz bayraklarla yaptıkları muharebe için çocukluk olduğunu vurgularken roman yarım kalır.

TEMALAR

Hürriyet Osmanlı'nın azınlık anlayışını ve Rusya'nın sindirme politikasını eleştirir nitelikte yazılan Kafkas "hürriyet teması" etrafında birleştirilmiş yarım kalan bir romandır. Osmanlıda yaşayan azınlıkların hürriyeti ile Kafkasların Rus baskısı altında direnişe ve isyana dahi yer verilmek istemeyişi gösterilir. Roman kahramanı annesi ve Müslüman sevgilisi Esmâ Can ile olan ilişkisinde vatan uğruna can feda etmeyi göze alırken bir Hristiyan olan Katerina'yı sadece amacına ulaşmak için bir araç olarak kullanır.

KARAKTER ANALİZİ

Kaplan Bey (Açık)

Karakter Yirmili yaşlarında bir Abaza beyi olan Kaplan Bey, Rus kültürü ile büyümüş, bilgili ve terbiyeli bir karakterdir. Kadınlara karşı hayli kibardır. Babası Gazi Timurtaş beydir. Rusların tüm yaşamına vakıf olan fakat onlardan hoşlanmayan Kaplan'ın onlardan öç almak gibi planları vardır. Annesi Şirinşah'ın da arzusu ile Kafkasların baskı altında kalmasına gururuna yediremeyen Kaplan Bey, Ruslara yakın gibi davranarak onları alt etme planları kurar. Gerçek bir vatansever olması ve müthiş zekâsıyla öne çıkan karakterin Katerina ve Esmâ Can ile kurduğu gönül ilişkisi duygusal yanını gösterir niteliktedir. Canını feda edeceği vatani uğruna her şeyi yapmaya hazırdır.

Aktiviteler Sık sık Zogar ormanına giden Kaplan Bey, arada Brano ailesinin evini ziyaret eder çay sohbetlerine katılır ve gazetelerin Osmanlı hakkında yazdıklarını istişare eder.

ÖRNEK ANILAR

Alafranga. Rus geleneklerine göre yetişse de Kafkas dilinde pek de yetenekli olmasa da gelenek ve göreneklerine bağlı bir genç olan Kaplan, Kafkas kültürüne ait giyinmeye çalışsa da batı kültüründen de izler taşır: "Mahaza Kaplan Beyin milliyetine mahsus olan kıyafeti dahi sair hemşerilere nispetle pek farklı ve pek başka bir suretteydi. Başındaki kalpağı sair ehl-i Kafkas'ın kalpakları gibi ne sipsivri ve ne de yamyassı bir şey olmayıp tepesine nispetle ağzı biraz daha darca bulunmasıyla badi-i nazarda Kafkas kalpaklarından ziyade Macar kalpaklarını andırabilirdi."

Zeki. Kaplan Bey, düşünce itibarı ile aklını duygularından ötede tutan bir adamdır: "Kaplan - Ona ne şüphe? İmparator hazretlerinin kuvvetine kim karşı koyabilir? Bunu düşünmek bile hatadır. Âlemde rahat ve huzuru ve mes'udiyeti-i sahfhayı cidden arzu edenler Rusya himayesi altına girmelidirler."

Temkinli. Ruslar için çalışıyor gibi görünen Kaplan Bey, saklandıkları yere herkesin girişini engellemek için adamlar yerleştirerek temkinli davranır: "Vakıa Kaplan Bey oraya sayd ü şikâr maksadıyla toplanmış olduklarını Selim Kamaro'ya söylemiş ise de, sayd ü şikâra çıkan beylerin böyle mahall-i ikametlerine ağıyarı duhulden men için halü şanınandan şüphe edilen kimseleri sormadan söyletmeden hemen vurup öldürmeleri tembihatıyla nöbetçiler bırakmak ve parolalar vaz etmek derecesinde ehemmiyetli davranmaya lüzum ve mecburiyet görmeyecekleri aşikârdır."

Uyanık. Esmâ Can'ın kendisine söylediği cümlelerden yeterince istenmediğini ve dahi sevilmediğini çıkaran Kaplan Bey, gider gibi yapar lakin kapının arkasından gizlice kızı dinler: "Zira Kaplan Bey

Esma Can' dan ayrılır gibi bir hareket gösterdikten sonra yine derhal kapıya kadar gelmiş ve kızın Guşamov'a ne diyeceğini dinlemek için kulak vererek söylenen sözlerin de kâffesini dinlemiştir."

Kıskanç. Esma Can'ın sevdiği adamın şehit edilmesine rağmen hala arkasından gözyaşı dökmesi ve üzülmeye Kaplan'ı delirtir ve çalgınca sevdiği Esma Can'ın evine gizlice giderek ona yalvarır: "Kaplan - (Kendisini kaybederek) Sus bu lakırdının arkasını söyleme. "Yunus'uma bir gün evvel kavuşurum" mu diyeceksin? Anma o Yunus'un ismini. Billah hem sana hem kendime kıyarım."

Duygusal. Esma Can tarafından reddedilmesine rağmen tekrar tekrar ayaklarına kadar gitmeye razı olur, onun aşkından vazgeçmek istemez: "Ah Seher! Benim için Esma, Can'dan vazgeçebilmek muhal derecesinde müşküldür. Severim kendisini Seher, severim. Mahaza bana bu taazzüm ve tekebbürü gösteren bir kızdan soğuyabilir isem memnun da olacağım. Fakat bunun çaresini bulamıyorum."

Esma Can (Açık)

Karakter Henüz 20'li yaşlarında olan Esma Can, yüz güzelliğine sahip olduğu kadar ruh güzelliği de taşır. Yunus'a âşık olan Esma Can, sevdiği adamın şehit edilmesinin ardından çok üzülür ve altı ay kendini eve kapatır. Tek emeli ne olursa olsun Ruslardan intikamını almak olan Esma, kendisini çok seven Kaplan Beyi harbe yollayarak rahatlar. Onun için vatan aşkı ve hürriyet fikri daha büyük önem taşır.

Aktiviteler Kuran okumayı bilen Esma, bazen şehit sevgilisi Yunus'un mezarına gidip ağlar. Şirinşah ile sohbet eder. Kafkasların geleneklerine göre Kaplan'a kılıç kuşandırır.

ÖRNEK ANILAR

Biçare. Ölesiye sevip birlikte ne zorluklarla Kafkas kültürüne göre yanlış olmasına rağmen Yunus'la kaçan Esma Can onun ölümüyle ne yapacağını şaşırır: "Bu aralık Esma Can'ın kardeşi Canberd Bey dahi gelip çatmasın mı? Hem de öyle bir hışımla gelmiş çatmış ki her kim halini göreceksin olsa bu geliş hayra yoramazdı. Zavallı Esma Can. Gözü önünde can verip gitmekte bulunan sevgilisinin iftira ebedisiyle saçlarını yolmakta ve sinisini paralamakta bulunduğu halde bir de kardeşinin öyle hism ü huşunetle geldiğini görünce "Eyvah! şimdi ben ne yaparım?" diye olduğu yere yığılıp bayılmıştı."

İnançlı. Allaha olan inancı yürekten olan Esma, sevgilisine olan bağlılığında dini duygularını öne çıkarır: "Dedim ki Allah'ın emriyle olacak bir işe yine Allah'ın emrine havale ederim. Benim yüreğimle olacak işe gelince işte ben yürekten kendimi sana teslim ettim."

Bilinçli. Abisi Canberd Bey'in kendisine sunduğu övgü dolu sözlere verdiği yanıtlarla ne kadar bilgili bir kız olduğunu gösteren Esma, Kafkas kızlarından uygun birinin de ona denk gelebileceğini söyler: "Kafkas'ta senin beğenebileceğin kız yok değildir a? Fakat Yunus kadar olsun zahmetlere katlanıp da kızların yüreklerine vakıf olarak o yürek içine kendi hava ve hevesinin meşguliyetlerini güzelce yerleştirebilmek lazımdır. Bu ise sence pek müşküldür, öyle değil mi?"

İtaatkâr. Esma Can adeta bir görev bilinciyle hareket ederek Şirinşah'ın emirlerini yerine getirir: "Şimdi burada bizim için izahı iktiza eden bir şey kaldıysa, o da Esma Can'ın Şirinşah tarafından aldığı emir üzerine asla tereddüt göstermeksizin hemen fırlayıp gelmiş olmasındaki hikmettir."

Kindar. Sevdiği adamı elinden alan Ruslara karşı kin besleyen Esma, Kaplan' a yakın olmakla eline pek çok şey geçeceğini bilir ve intikamını almak üzere Kaplan'a kılıç kuşandırmayı kabul eder: İkincisi Kaplan Bey kendi eliyle kılıç kuşanmaya razı olur ise, artık kendisine rağmen muhabbetini derece-i ifrata vardığı Moskof kızı üzerine yine Esma Can'ın galibiyetini teslim etmiş olacağı kazıyesidir ki, bu suret hem Moskof kızından, hem de Kaplan Beyden intikam demek olacaktır. Bu dakikayı takdir edebilmek fetaneti dahi Esma Can' da vardır.